

5. Про судову експертизу: Закон України від 25.02.1994 р. № 4038-XII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4038-12>.

6. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.

Копча Наталія Василівна, здобувач вищої освіти ступеня «магістр» Національної академії внутрішніх справ

Волошин Олексій Гнатович, старший викладач кафедри криміналістичного забезпечення та судових експертиз ННІ №2 НАВС

ПОПЕРЕДНЄ ДОСЛІДЖЕННЯ ОБ'ЄКТІВ БІОЛОГІЧНОГО ПОХОДЖЕННЯ

Немаловажне значення має попереднє дослідження об'єктів біологічного походження, серед яких особливе місце займають сліди крові.

За морфологічними ознаками слідів крові, що виявляють на місці події, може бути отримана інформація про механізм їх утворення, а також про такі обставини вчинення кримінального правопорушення, як:

- кількість поранень, їх черговість;
- місце тіла, локалізація ушкоджень;
- взаємне положення потерпілого і правопорушника в момент заподіяння тілесних ушкоджень;
- напрямок руху (переміщення) закривавленого тіла;
- висоту, з якої стікала кров;
- швидкість переміщення (волочіння) тіла.

Однак для цього спеціалісту необхідно добре орієнтуватися в різноманітті слідів крові.

При ушкодженні тіла, як правило, утворюється комплекс різних за формою слідів, і тільки дослідження такого комплексу в цілому дозволяє реконструювати механізм і умови утворення слідів. Для одержання найбільш повної інформації про подію, що мала місце, сліди крові поділяються на три групи: сліди елементарні; складні (комплексні); змішані.

Під елементарним слідом крові розуміється такий слід, морфологічні ознаки якого безпосередньо відображають спосіб й умови його формування. Форма елементарних слідів крові, головним чином, визначається механізмом

їх утворення. Крім того, вона, у певній мірі, залежить від кількості крові, що вилилася, її в'язкості, конфігурації предмета, на який кров потрапила, і будови його поверхні, положення цього предмета відносно джерела кровотечі тощо.

Виділяють 5 основних форм елементарних слідів:

- від витікання великої маси крові – калюжа;
- від падаючої під дією сили ваги краплі крові – пляма й вид краплі, що одержала додаткову кінетичну енергію, – пляма від бризок;
- від стікаючої під дією сили ваги більших мас або великих крапель крові – потік;
- від зіткнення закривавленого предмета або частини тіла з якою-небудь поверхнею по дотичній – помарка;
- те саме від повного зіткнення – відбиток.

Однотипні елементарні сліди крові зустрічаються або у вигляді одиничних, або у вигляді груп (сукупностей) слідів.

Інформація, одержана при вивченні таких слідів, у певній мірі має обмежений характер, оскільки дозволяє судити лише про механізм утворення сліду або групи однакових слідів.

Краплі крові, що мають ту чи іншу додаткову кінетичну енергію, можуть падати на перешкоду перпендикулярно або частіше під кутом.

Форма плям обумовлюється величиною кінетичної енергії краплі, що визначає її траєкторію та кут падіння краплі. Однак кут падіння залежить не тільки від траєкторії, але й від положення перешкоди відносно джерела кровотечі. При великій кінетичній енергії краплі висота її падіння на формі плям майже не позначається.

При перпендикулярному падінні краплі крові й невеликої її швидкості утворюється пляма округлої форми; при більшій швидкості по краях плями виникають зубці. Діаметр плям незалежно від висоти падіння не перевищує 2-4 мм.

При куті падіння близько 75° утворюється пляма, що за формою нагадує наконечник списа. Зі зменшенням кута падіння форма плями змінюється: вона може мати вигляд колби, булави, знака оклику. У всіх зазначених випадках широка частина сліду звернена до джерела кровотечі, а вузька збігається з напрямком руху краплі крові

Плями від бризок крові утворюються не тільки при безпосередньому зіткненні краплі з перешкодою, але і як супутників інших елементарних слідів (вторинні - «секундарні» - плями).

Сліди від бризок виникають також при струшуванні крові з закривавленого знаряддя. Оскільки такого роду сліди утворюються в процесі руху закривавленого знаряддя, їх ознаки (форма, розміри) і скупчення залежать, в основному, від кількості крові на знарядді й напрямку руху останнього.

На горизонтальній поверхні групи подібних слідів мають вигляд однієї або декількох ланцюжків із плям округлої або овальної форми. Розміри

окремих слідів, що входять у ланцюжок, поступово зменшуються до її закінчення.

Особливості груп слідів на вертикальній поверхні залежать від відстані між знаряддям і перешкодою. При відстані 50-80 см утворюються ланцюжки слідів, а при 1,5-2,0 м сліди безсистемно розсіюються на великій площі.

При невеликих відстанях між знаряддям і сприймаючою поверхнею форма слідів в «ланцюжку» визначається напрямком руху закривавленого знаряддя: гострі (зубчасті) краї плям завжди звернені убік його руху. Якщо знаряддя рухається зверху вниз, сліди у верхній частині ланцюжка мають овальну форму й більші розміри, а в нижній – вони дрібніші й мають вид знаку оклику, вузька частина яких спрямована донизу. У випадку руху знаряддя знизу вгору більшість слідів мають округлу або овальну форму, розміри їх у ланцюжку приблизно однакові.

Коли відстань перевищує 1,5-2 м, всі сліди витягнуті, причому більшість з них мають форму знаку оклику. Коли відстань до перешкоди виявляється значною, порушується закономірність в орієнтації слідів, внаслідок чого в цих випадках відновити положення знаряддя в момент утворення слідів неможливо.

При розмахуванні закривавленим знаряддям сила, що діє на краплі має два почергових протилежних напрямки, що відповідно відображаються на формі слідів.

Помарки – сліди, що виникають у результаті зіткнення закривавленого предмета або частини тіла з якою-небудь поверхнею по дотичній (тангенціально). Ці сліди утворюються при обтиранні закривавлених знарядь, витиранні закривавлених рук, при пересуванні пораненого або перенесенні трупа тощо.

У більшості випадків не мають певної форми, у зв'язку з чим їх морфологічні особливості мають обмежене інформативне значення. Однак місцезнаходження й розташування таких слідів дозволяє скласти певне уявлення про дії учасників події, що мала місце. У той же час іноді помарки відображають загальні ознаки предметів, що їх утворили. Так, наприклад, при обтиранні закривавленого знаряддя (клинок ножа) частково відтворюються його форма й розміри. У випадку обтирання закривавлених пальців рук помарки мають вигляд паралельних смуг, кількість яких відповідає кількості пальців, що брали участь у формуванні сліду.

Помарки, що утворюються при переміщенні закривавленого тіла, називаються слідом волочіння. Такий слід має вигляд смуги або паралельних смуг з рівними або звивистими краями. Окремі частини сліду, внаслідок неоднакового вмісту в них крові, мають різну інтенсивність. Уздовж країв помарок від волочіння нерідко розташовуються інші елементарні сліди крові, що частково вказують на напрямок пересування. Сліди, що утворюються від волочіння тіла в закривавленому одязі, відрізняються від слідів волочіння тіла, що кровоточить, не прикритого одягом, більш рівномірним

забарвленням і наявністю значної кількості паралельних лінійних слідів.

Відбитки – сліди, що утворюються в результаті повного зіткнення закривавленого предмета або частини тіла з якою-небудь поверхнею. Відбитки найчастіше являють собою сліди рук, ніг, одягу й рідше – знарядь кримінального правопорушення. Вони можуть повністю або частково відтворювати конфігурацію слідоутворюючої поверхні й відобразити зовнішню структуру. Повнота й чіткість передачі цих ознак, головним чином, залежать від стану й кількості слідоутворюючої речовини, умов слідоутворення й характеру сприймаючої поверхні. Відбитки закривавлених рук найчастіше виявляють на стінах, дверях, знаряддях кримінального правопорушення тощо.

На поверхні різних предметів (підлога, меблі) іноді залишаються сліди закривавленого одягу правопорушника або жертви: відбитки тканини штанів – при стоянні на колінах, сорочки або піджака, якщо людина спиралася, наприклад, на стіл.

Під складним слідом крові розуміється сукупність різних елементарних слідів, що утворилися з єдиного джерела кровотечі (ушкодження), наявного на тілі людини. Ці сліди за характером виникнення поділяються на первинні та вторинні.

Первинні складні сліди утворюються безпосередньо від кровотечі з ушкодження, вторинні – від впливу на вже закривавлену поверхню.

Вивчення складних слідів дає більш-менш всебічну інформацію про механізм утворення сукупності слідів, що дозволяє судити про деталі події, що сталася.

При утворенні складного сліду крові має місце різне сполучення елементарних слідів, обумовлене характером наявних в ушкодженні кровоносних судин. Особливості комплексу слідів залежать від локалізації ушкодження й характеру знаряддя.

Залежно від положення джерела кровотечі й перешкоди, на яку попадають бризи крові, сліди одержують певну форму й своєрідне скупчення. При ушкодженні вен, навіть великих, кров випливає струменем й утворює калюжі або просочування на ділянках, що прилягають до ушкодженої частини тіла. При влученні струменя крові на вертикальну або похилу поверхню виникають патьоки, а при падінні її з висоти кров розприскується.

При потраплянні крові на гладку горизонтальну поверхню утворюється віялоподібна розбіжна група дрібних плям від бризок. Форма їх округла або дещо овальна; краї рівні або зубчасті (останні – при висоті падіння бризок 25 см і вище), діаметр 2-4 мм (при висоті падіння від 10 до 150 см). Вершина цієї групи слідів звернена до джерела кровотечі; величина (довжина, ширина) обумовлюється висотою падіння крові. Чим вище розташоване джерело кровотечі, тим на більшому просторі розташовуються сліди. Кількість слідів від бризок зростає до підстави групи.

Особливості груп слідів при падінні крові на вертикальну поверхню

визначаються кутом зустрічі струменя крові з перешкодою.

1. Якщо кут дорівнює 90° , утворюється пляма булавоподібної форми, у вигляді головки, що переходить у довгий потік (до 1-1,5 м і більше). Навколо головки й патьоку – плями від бризок булавоподібної форми, вузькі кінці яких звернені переважно, в сторону від основного сліду.

2. Якщо кут зустрічі гострий, особливості скупчення слідів залежать від траєкторії струменя фонтануючої крові:

- при ударі об поверхню висхідного струменя потік у плямі булавоподібної форми виявляється коротким.

У цьому випадку, так само як і при влученні крові під кутом 90° , визначити відстань між джерелом кровотечі й перешкодою не вдається. Однак можливість утворення такої групи слідів з дистанції більше 25-30 см виключається;

- при низхідній траєкторії струменя крові виникають вертикально розташовані групи слідів у вигляді ланцюжка або доріжок, що складаються зі слідів від бризок.

Якщо відстань між джерелом кровотечі й перешкодою невелика (20-30 см), у ланцюжок входять плями від бризок овальної й булавоподібної форми; зі збільшенням відстані сліди від бризок подовжуються, дістають форму знаку оклику та групуються у вигляді смуг (ширина 2-4 мм).

Як уже було сказано, особливості первинного складного сліду залежать від локалізації ушкодження тіла й характеру зброї. Звідси велика розмаїтість елементарних слідів, що входять у комплекси. Разом з тим можна відзначити низку особливостей, характерних для поранень тим чи іншим знаряддям.

Вторинні складні сліди утворюються при впливі на вже закривавлену поверхню. Можуть виникати, головним чином, при одному або декількох повторних ударах тупими предметами й струшуванні або стіканні крові із закривавленого знаряддя.

Основне місце серед таких слідів займають плями від бризок і патьоки. Окремі елементарні сліди є такими самими, що й при фонтануванні крові, однак скупчення їх і поширення мають деякі відмінності. Вторинні складні сліди розсіюються в різних напрямках і розташовуються на більшій площі, тоді як при фонтануванні крові вони спостерігаються на обмеженому просторі й мають вибірковий напрямок. Особливості скупчення вторинних слідів залежать від форми поверхні, розміру й ваги знаряддя, сили й напрямку удару, взаємного розташування слідоутворюючої речовини (крові) зі сприймаючою поверхнею й кількості ударів.

При ушкодженні тупим знаряддям вторинні кров'яні сліди виникають у випадках повторних ударів по раненій поверхні, коли на ній у результаті первинного ушкодження судин накопичується кров. Найбільш типова в цьому сенсі травма голови.

При ударі під кутом кров розприскується, головним чином, у напрямку додаткової сили.

У випадку нанесення декількох ударів форма елементарних слідів та їх скупчення можуть бути досить різноманітними, особливо якщо змінювався напрямок ударів і положення жертви. Кількість слідів та їх груп виявляється значно більшою, ніж при одному ударі. Однак оскільки механізм утворення скупчення слідів від кожного удару зберігається, іноді є можливість зробити висновок про кількість нанесених ударів.

Радіус розбризкування крові при повторних ударах залежить від маси крові, що накопичилась і сили ударів. Особливе значення для оцінки складного сліду одержують групи елементарних слідів, що утворюється від струшування або стікання крові із закривавленого знаряддя.

У деяких складних слідах зустрічаються сліди від бризок, напрямком яких не відповідає основному напрямку слідів, що становлять дану сукупність. Такі сліди, як правило, утворюються в результаті струшування крові із закривавлених знарядь і нерідко виявляються за межами основної частини сукупного сліду, наприклад на спині, на стелі тощо.

Під змішаними слідами розуміється сукупність складних слідів: джерел кровотечі, наявних на тілі однієї людини, або з джерел кровотечі на тілі різних осіб. До їх складу входять елементарні сліди, їх групи, первинні й вторинні складні сліди. При змішаних слідах крові (у випадку утворення останніх у результаті нанесення ушкоджень яким-небудь одним видом знаряддя) сукупність слідів у певній мірі залежить від характеру знаряддя.

Так, наприклад, при нанесенні ушкоджень рублячим знаряддям, на предметах навколишнього оточення утворюється велика кількість плям від бризок внаслідок розмахування закривавленим знаряддям і рідше від безпосередніх ударів, множинні помарки, калюжі й патьоки. На одязі й тілі кримінального правопорушника є різноманітні сліди крові, локалізація яких залежить від положення жертви й правопорушника в момент нанесення ушкоджень або подальших дій.

Для поранень гострими ріжучими знаряддями характерні скупчення крові поблизу ушкоджень, сліди від фонтануючої крові, патьоки й помарки, розташовані поблизу того місця, де перебував труп. На правопорушнику в таких випадках залишається велика кількість різноманітних слідів крові.

При нанесенні ушкоджень колюче-ріжучими знаряддями, як правило, спостерігаються сліди від крапель крові, що падають під дією сили ваги, патьоки й калюжі. На правопорушнику, як правило, сліди крові нечисленні.

Отже, найбільш повна інформація про механізм утворення слідів крові за їх ознаками може бути отримана тільки при вивченні всієї сукупності кров'яних слідів, що утворилися на місці події, тілі й одязі жертви. Повнота такої інформації зростає, якщо є можливість також вивчити сліди крові на одязі правопорушника і знарядді вчинення кримінального правопорушення.

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодексу України: станом на 1 грудня 2013 р URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.

2. Кримінальний кодекс України: станом на 20 грудня 2014 р URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.
3. Про Національну поліцію: Закон України від 02.07.2015. № 580-VIII. *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19>.
4. Інструкція про порядок залучення працівників органів досудового розслідування поліції та Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України як спеціалістів для участі в проведенні огляду місця події : затверджено Наказом МВС України від 03.11.2015 р. № 1339 URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z1392-15>.
5. Про судову експертизу : № 4038-XII за станом на 25 лютого 1994 р. / Верховна Рада України. – Офіц. вид. – К. : Парлам. вид-во, 1994. – № 28. – 232 с. – (Закон України).
6. Положення про Експертну службу Міністерства внутрішніх справ України: затверджено Наказом МВС України від 03.11.2015 р. № 1343 URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z1390-15>.
7. Інструкція з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні: Затверджено наказом Міністерства внутрішніх справ України від 7 липн. 2017 р. № 575 . URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z1390-15>.
8. Криміналістика : курс лекцій / В. П. Бахін, І. В. Гора, П. В. Цимбал. Ірпінь ВДЦ АПСУ, 2002. 416 с.
9. П. Д. Біленчук, В. В. Головач, М. В. Салтевський. Криміналістика / під ред. П. Д. Біленчука. Київ: Вища школа, 2000. 256 с.
10. Криміналістика: підручник / В.В. Пяковський, Ю.М. Чорноус, А.В. Іщенко та ін. Київ: ЦУЛ, 2015. 544с.
11. Криміналістика / под ред. Т. А. Седовой, А. А. Эксархопуло. СПб: Право, 2001. 928 с.
12. Участь спеціаліста-криміналіста під час проведення окремих слідчих (розшукових)дій: навчальний посібник / Є.Ю. Свобода, А.В. Кофанов, А.В. Самодін, О.Г. Волошин та ін. Вінниця: ТОВ «Нілан-ЛТД», 2018. 442с.
13. Криміналістика: підручник / В.В. Пяковський, Ю.М. Чорноус., А.В. Іщенко., О.О. Алексеев. Київ: «Центр учб.літер.», 2015. 544 с.
14. Салтевський М. В. Криміналістика (у сучасному викладі). Київ: Кондор, 2005. 588 с.

Корж Євген Олександрович,
судовий експерт Запорізького
науково-дослідного експертно-
криміналістичного центру МВС
України, кандидат хімічних наук